

Ismail
KADARE

BIBLIOTEKA

398

K 14

**Autobiografia
e popullit në
vargje**

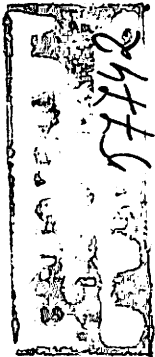
Onufri

398
K 14

Ismail KADARE

*Autobiografia
e popullit në vargje*

Botimi i tretë

Onufri

Parathënie

Këto shënime janë shkruar dhe janë botuar në shtypin letrar në vitet '70. Si të tilla, ato kanë gjurmët e kohës, të cilat në gjininë e eseistikës kanë qenë më të ndjeshme sesa në krijimtarinë e mirëfilltë letrare.

Shënimet po i jepen lexuesit sot të riprodhurara sipas njërit prej botimeve të asaj kohe. Në to nuk janë bërë ndryshime, qoftë edhe për mendime ose teza që autorit mund t'i duken sot të tejkaluara. Janë bërë vetëm disa shkurtime paragrafesh, për arsye zgjatjesh dhe përsëritjesh, si dhe zëvendësime pjesërisht të fjalëve të huaja. Në rastin e vetëm ku shkurtimi nuk ka patur arsye teknike, është një mendim prej 15 radhësh për marrëdhëniet e Gjergj Fishtës me folklorin, mendim prej të cilit autori ka hequr dorë publikisht.

Për të tjerat, njëfarë naiviteti, entuziazmi ose mendime përjashtuese, sidomos kur është fjala për polemika ndërballkanike, autori i ka lënë ashtu siç janë shkruar, jo për ndonjë këmbëngulje dhe, aq më pak, për ripohim të plotë të tyre, por sepse qortimi i tyre do të kërkonte një libër të ri.

Ismail Kadare

Tiranë, nëntor 2002

I

Dëshira për të shkruar diçka për poezinë popullore më lindi, ndoshta, gjatë një nate fluturimi me avion mbi Arabinë Saudite, ndërsa po kthehesha nga Kina. Them "ndoshta", sepse askush nuk mund ta dijë saktësisht se ku dhe kur lind dëshira për të shkruar diçka.

Ishte një natë e errët, fund tetori. Aeroplani ynë kishte dy-tri orë që ishte ngritur nga aeroporti i Karaçit dhe i duheshin ende dy-tri orë për t`u ulur në aeroportin më të afërt, atë të Kajros. Dhjetë kilometra poshtë nesh, e ftohtë, e vdekur, nën një hënë si prej kauçuku, shtrihej shkretëtira arabike. S`kishte gjë më të pikëlluar se ajo zbrazëti rëre, sipër së cilës, pasqyrimi i hënës zhvendosej ngadalë si një sy pa jetë. Në këto çaste, si për t`u mbrojtur nga ulërima e vdekur e shkretëtirës, njeriu kërkon të kapet pas diçkaje: pas një libri, një mendimi, një fytyrë të dashur. Më kot stjuardesat na jepnin kuverta për t`i vënë sipër gjunjëve. E ftohta e vërtetë vinte që poshtë, nga ai bosh, nga ajo mungesë mijëra kilometrash katrore. Por s` ishte vetëm kjo. Po kthehesha nga Kina, ku "revolucionin kulturor" ishte në kulmin e tij, pra, po vija nga ai shkretim i madh, nga ajo boshësi e dystim i llahtarshëm, të pangjashëm me asgjë

tjetër mbi fytyrë të dheut. Hieroglifet e parullave dhe pankartave më rrinin në sy me mijëra.

Kisha lexuar shumë libra dhe kisha lënë pas shumë njerëz të dashur, pamjen e të cilëve mund ta sillja ndër mend për të harruar shkretëtirën dhe ankthin kinez. Mirëpo në ato çaste përhumbjeje ndërgjegjja ime pranoi tjetër gjë: as libra e art, kujtime të afërmish, por diçka tjetër: një këngë. Ishte kënga e vjetër e Urës së Qabesë. Mund të mendoja se ajo këngë e pikëlluar m'u kujtua, sepse po fluturonim pikërisht mbi ato vise, ku ushtarët shqiptarë, që bënë shërbimin në rërat e Jemenit, e kishin krijuar atë piramidë:

*Mbeçë, more shokë, mbeçë
Përtej Urës së Qabesë.*

Mirëpo s' ishte krejtësisht ashtu. Unë nisa ta këndoj me vete këngën dhe, porsa e mbarova atë aty për aty me ngut, si njeriu që ka nevojë për oksigjen, nisa të këndoj një tjetër. Dhe kështu me radhë, gjersa afroi të gdhinte, kalova nëpër mend pothuajse krejt repertorin e këngëve popullore që dija. Larg, diku anash, kuqëlonte ftohtë mëngjesi kontinental aziatik. Poshtë ishte ende shkretëtira, por unë isha tashmë i mbrojtur prej saj. Dhe, ashtu i lodhur siç isha nga ajo rrugë e ai shkretim, pa fjalë, pa formulime dhe estetikë, kuptova thjesht dhe natyrshëm se ç' fuqi kolosale kishte poezia popullore. Në atë zhveshje të frikshme të planetit, e vetmja ajo, ishte e aftë të dyzonte jetën, pyjet, ujërat dhe fjalët që mungonin. Ishte më shumë se art dhe më e nevojshme se një brez shpëtimi.

II

Ishte më shumë se art... Duke përsëritur si në *iso* këtë frazë, desha të ndalesha në të për të shtjelluar diçka më tepër. Poezinë popullore është vështirë ta quash thjesht poezi. Do të ishte më e saktë të quhej sistem poetik popullor. Ajo e ka të gjithë atë plotëri dhe ato përmasa që janë të nevojshme për të krijuar një sistem. Është një botë e pajisur me gjithçka, e përgatitur për një jetesë autonome. Nga kjo pikëpamje i ngjan një kështjelle që është përgatitur për një rrethim mijëravjeçar. Ledhet e saj janë gati të pakapërcyeshme, karakollët i ka nxjerrë larg.

Kjo poezi, e ngritur gjer në shkallën e një sistemi, është e gjithëgjendshme në hapësirë dhe në kohë. Mbin kudo si bari, mbi faqe shkëmbinjsh e mbi faqe ngjarjesh e luftërash. Siç thotë një këngë arbëreshe:

*Fjalët e mia një grusht grurë
Të mbjella mbi një mur.*

Dhe si bari përtëritet stinë më stinë e shekull më shekull.
Përtëritet vazhdimisht brenda asaj që mund të duket monotoni

e saj, por që në të vërtetë s'është monotoni, por fytyra e përjetshme që krijohet prej ligjësisë së gjërave. Atë monotoni ka blerimi, atë përtëritje kanë, në fund të fundit, fytyrat e brezave njerëzorë.

Kur shfleton poezinë popullore provon një ndjenjë përjetësie, njëmendësie, hapësire. Ke dëshirë të jetosh, të dashurosh, të lindësh fëmijë, të jesh nënë, të jesh atë, të jesh dhëndër, të shkosh në luftë, të kthehesh prej saj, madje të vdesësh si në këngë. Një kompleks i tillë ndjenjash e ndjesish s'mund të krijohet veçse prej një sistemi të plotë, një universi poetik. Për shumë shekuj me radhë poezia popullore ka qenë për njeriun shqiptar kronikë e jetës së tij, historia, dijet, morali, urtësia, arkivi, kujtesa kombëtare, kumti i tejçuar nga brezi në brez. Ajo zëvendësonte shkollën, botimet, gazetat, universitetin, akademinë. Kjo poezi nuk druhet përpara asgjëje dhe nuk tërhiqet përpara asgjëje. Siguria e saj për t'u dhënë përgjigje problemeve filozofike e letrare, ekonomike e politike, religjioze e historike nuk është shenjë kokëfortësie, por shenjë sigurie. Dhe kjo siguri është rrjedhim i një përvoje mijëravjeçare. E përbërë nga vjersha, balada, epose të tërë, proverba, vaje, këngë djepi, këngë stinësh, britma, ligje, lodra etj., etj. poezia popullore, më tepër se çdo dukuri tjetër artistike, të kujton pluhurin kozmik, prej të cilit janë krijuar e krijuhen botërat. Ndoshta s'është e rastit që edhe dy hipotezat për prejardhjen e saj, njëra prej të cilave e merr atë si grimcim të pafund elementesh poetike, prej bashkimit të të cilave janë krijuar shpesh monumente madhështore, kurse tjetra, përkundrazi, thotë se s'është veçse mbeturinë e një eposi unik vigan të thërrmuar me kalimin e shekujve; pra s'është e rastit që të dyja hipotezat ngjasojnë me teoritë e krijimit të universit. Sado që në kundërshtim me njëra-tjetrën, të dyja hipotezat

bashkohen në një pikë - që sistemi poetik popullor është diçka kolosale. Dhe s'mund të ishte ndryshe. Ky është një rrëfim i pafund për breza të pafundmë njerëzorë. Cilat mushkëri do ta përballonin një titanizëm të tillë? Përgjigjja është e qartë: askush. Duheshin mushkëri të përbashkëta të mijëra e mijëra poetëve anonimë për të plotësuar këtë rrëfim. Anonimati në rastin e poezisë popullore nuk është një rastësi ose një mungesë e shkaktuar nga arsye objektive (mungesa e informacionit për emrat e rapsodëve apo mungesat arkivale etj.). Siç do ta shohim më tutje, sasia e informacionit që jep poezia popullore shqipe është aq e madhe, sa që emrat e autorëve s`do t`ishin veçse një pikë uji në të. Megjithatë, ata mungojnë. Kjo ndodh, sepse anonimati është formë e ekzistencës së poezisë popullore. Ai është një nga mekanizmat bazë të këtij sistemi. Ai është në çdo qelizë të tij. Në këngën polifonike të Jugut, isoja, pavarësisht se nuk ka fjalë (dhe kjo tregon se ajo është një formë edhe më e vjetër se kori antik), nuk është vetëm formë ekzekutimi, por bën pjesë në përmbajtjen e këngës. Kënga polifonike e Jugut nuk mund të ekzistojë veçse e rrethuar prej isos. Madje, kjo murmurimë kolektive, anonime, është ndoshta më e rëndësishme se vetë kënga. Ajo është elementi në të cilin noton kënga. Në qoftë se isoja ndërpritet, kjo do të thotë se kënga duhet të ndërpritet. Pra isoja është mbështetje, miratim, unanimitet. Me anë të isos, populli jep të drejtën për të vazhduar këngën. Me ndërprerjen e saj, ai e heq atë të drejtë.

Anonimati ka lidhje të drejtpërdrejtë me unitetin e sistemit poetik popullor. Ai është me të vërtetë i habitshëm. Universaliteti i tij, karakteri i tij enciklopedik nuk shkaktojnë eklektizëm brenda këtij sistemi, përkundrazi, theksojnë më shumë unitetin e tij. Po të shikojmë me kujdes baladat

popullore, muzikën që i shoqëron ato, kostumet e njerëzve që i këndojnë, do ta gjejmë të shprehur në mijëra forma këtë unitet. Ai është krijuar dalëngadalë mundimshëm, përmes një lufte të brendshme, shekullore dhe të padukshme. Mijëra individualitete poetike, trille dhe lavdira janë shkruar në të. Si një fushë e magjepsur, poezia popullore i bindte poetët të hiqnin shenjat dalluese porsa hynin në kufijtë e saj. Kështu, si rrjedhim i këtij procesi qindravjeçar, është ngjizur ajo palcë e përbashkët prej së cilës u krijua pastaj gjithë kjo anketë e pashembullt. Sepse i marrë thjesht, gjithë sistemi poetik popullor është si një autobiografi. Veçse një autobiografi milionash.

III

Del pyetja: përse populli e ka shkruajtur këtë autobiografi kolosale? Në mungesë të një biografie? Shpjegimi është i drejtpërdrejtë për atë fazë të artit oral poetik popullor që është krijuar përpara se të zhvillohej letërsia e kultivuar. Aq më tepër që në periudhën e gjatë të pushtimit turk populli ynë ka pasur edhe një arsye më tepër për ta bërë këtë. Bota e tij poetike ishte një mjet i fuqishëm mbrojtjeje ndaj superstrukturës turko-islamike, ndaj asaj barbarie kulturore të pashembullt, obskurantizmit dhe injorancës orientale, që pllakosi si një duhmë mbi vendin tonë fill pas vendosjes së pushtimit. Asnjëherë populli ynë nuk qe gjendur në një botë kaq të ndryshme shpirtërore e ideologjike, të huaj e të largët. Arti i kësaj bote, filozofia, këngët, vjershat, meloditë, kostumet, ngjyrat, klima shpirtërore, gjithçka tjetër ishin të papranueshme për të, armiqësore, të zbehta, të një niveli shumë më të ulët se bota e tij. Ishte e natyrshme që midis tyre dhe pushtuesit aziatik shqiptarët të kërkonin të vendosnin një barrierë sa më të pakapërcyeshme shpirtërore. Arti i tyre oral i kishte të gjitha cilësitë për të marrë përsipër këtë mision. Dhe ishte ky mision pastaj që e nxiti dhe e theksoi karakterin